

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Viljan att göra gott

– om uppgiften att tygla det normativa i
läraryrket

Elisabeth Hultqvist

Tidigare fanns föreställningen om vissa yrken som kall. De kvinnor, men även män, som blev sjuksköterskor eller folkskollärare ansågs följa en kallelse. De uppfattades ha en mission att vårda hjälpbehövande eller bibringa läs- och skrivkunskaper åt den uppväxande generationen. Ord som karriär eller löneanspråk ingick inte. Engagemang och självuppooffring var vägledande för att göra det goda. Denna föreställning är inte längre giltig. Arbetslivet har förändrats, möjligheter till karriär och löneutveckling ses som viktiga delar. Den självuppooffrande kvinnan, och för den delen också mannen, anses obsolet. Det är inget jag ifrågasätter, men vad jag skulle vilja göra här är att fundera över de sociala villkoren för uppkomsten av ett kall och om man kan tala om ett kall bland dagens blivande lärare.

I sin avhandling *Le métier d'éducateur* analyserar den franska sociologen Francine Muel-Dreyfus folkskolläraernas sociala ursprung.¹ För de blivande folkskollärarna vid sekelskiftet, med ett förflutet i bondesamhället, kom en framtid i föräldrarnas fotspår att omöjliggöras av den framväxande industrialismen. För dessa söner och döttrar till bönder, men också till hantverkare och småföretagare på landsbygden innebar folkskolläraryrket ett socialt uppåtstygande. Utbildningen "räddade" dem undan en proletarisering i städernas fabriker. I biografierna framträdde en mycket pessimistisk syn på framtiden och på de näringar som var knutna till bondesamhället. Av tacksamhet gentemot familjen och den bakgrund som hade möjliggjort en väg undan social deklassering uppstår ett engagemang för att villkorslöst fullgöra sina uppgifter. Det är inte ur en inneboende godhet

¹ Francine Muel-Dreyfus, "Utbildning, yrkesförväntningar och grusade förhoppningar" (*Le métier d'éducateur*) i Donald Broady (red), *Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi*. UHÅ/FoU Skriftserie 1985:4.

eller ett självupppoffrande engagemang som kallet uppstår, menar Muel-Dreyfus, utan ur den energi och tro som föds av de möjligheter som skapas när vissa framtidsvägar öppnas medan andra stängs.

Kan denna analys av det förra sekelskiftets folkskollärare i Frankrike lära oss något om de studenter vi idag möter i lärarutbildningen? Låt mig få pröva ett resonemang. Bland de studenter som idag söker sig till lärarutbildningen kommer en förhållandevis stor andel från hem där ingen av föräldrarna tidigare har studerat vid högskola.² För denna grupp av studenter som tillhör den första generationen inom familjen att söka sig till högskolan kommer läraryrket att betyda ett socialt uppåtstygande. Beslutet att söka till en högskoleutbildning innebär ett uppbrott från den miljö de kommer ifrån. Det sammanhang de nu ska orientera sig i är en akademisk högskoleutbildning. De ställs inför kravet att läsa akademisk litteratur och att skriftligen sammanställa inlämningsuppgifter och uppsatser. Med införandet av den nya lärarutbildningen betonas alltmer kravet på reflektion.³ Förändringen av lärarutbildningen utgör del av den akademisering som tidigare mer renodlade yrkesutbildningar nu genomgår. I denna lärarutbildning skolas studenterna i förmågan att reflektera för att med kritisk distans kunna förhålla sig till det invanda och vardagliga. I likhet med sina föregångare i studien om sekelskiftets folkskollärare i Frankrike, uppmanas dagens studenter till att inta en reflekterande distans till den verksamhet de kommer att arbeta inom. Eller för att tala med Muel-Dreyfus skolas studenterna till att uppnå en *distanserad närhet* till sin kommande yrkespraktik.

I arbetet som lärarutbildare lär vi känna studenterna framförallt genom deras skriftliga arbeten. I inlämningsuppgifter och examensarbeten uppmanas studenterna att problematisera, det vill säga att med reflekterande distans utveckla sina frågeställningar och att tona ned alla uttryck om hur förskolan eller skolan borde vara inrättad. Normer för hur det borde vara ses som felsteg i framställningen. Men ibland lyser värderingarna eller snarare tron igenom – tron på att mer motion på schemat skulle få eleverna att lära sig bättre, tron på att nyttigare skolmat gör dem piggare och mer koncentrerade, tron på mer friluftsliv för förskolebarnen gör dem friskare och gladare, och så vidare. Dessa slutsatser föregås ofta av alarmerande beskrivningar av hur lite vi rör på oss nu för tiden, hur våra måltidsvanor har förändrats, hur det moderna livet har gjort oss mer infektionskänsliga, och så vidare. I detta tillstånd, menar studenterna, har skolan och lärarna en uppgift, eller snarare, en mission. I rollen som handledare är det min uppgift att tygla det normativa och peka på kravet på reflektion och kritisk distans. Det normativa, eller viljan att göra gott, tycks för dessa studenter utgöra

² Mikael Börjesson, *Det svenska högskolefältet och lärarutbildningarna*. Rapport nr 3, LÄROM, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2003.

³ Finn Calander, *Mellan akademi och profession. Nitton svenska lärarutbildares berättelser om lärarutbildningen igår och idag*. Rapport nr 4, LÄROM, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala 2005.

energin för att prestera en uppsats. Tron på de positiva effekterna av till exempel utökad tid för idrott i skolan eller för förändrade matvanor kan i studenternas arbeten ibland framstå som (den enda) drivkraften i deras studier.

Jag skulle än en gång vilja återvända till Muel-Dreyfus. För de franska folkskollärarna kom yrket att innebära en brytning med den värld de kom ifrån. Under tiden på folkskoleseminariet skolades de att inta ett distanserat förhållande till eleverna och den omgivande befolkningen. Det var som kultiverade lärare de återvände till byskolan i för dem igenkännbara trakter på den franska landsbygden.

Tanken med dessa rader är inte att söka paralleller mellan dåtida franska folkskollärare och dagens lärarstudenter, den samhälleliga kontexten för studenterna vid detta sekelskifte är radikalt annorlunda, utan snarare att reflektera över de sociala villkoren för uppkomsten av ett kall eller som jag här benämnt det, viljan att göra gott. Kan det vara så att de studenter som starkast uttrycker denna vilja är studenter ur lägre sociala skikt för vilka högskolestudier inte är någonting självklart? Att det är studenter som känner sig främmande i en utbildning som i första hand värdesätter förmåga till reflektion och kritisk analys snarare än viljan att gripa in – och göra gott? Att ”den goda viljan” för dessa studenter utgör ett sätt att bygga upp en yrkesidentitet i ett sammanhang där de har svårare att identifiera sig med de akademiska förebilderna?